

מכון ירושלים לחקר ישראל
מייסודה של קרן צ'רלס ה' רבסון

מירושלים למכה ובחזרה ההתלכדות המוסלמית סביב ירושלים

יצחק רייטר

2005 – תשס"ו

מחקרי מכון ירושלים לחקר ישראל מס' 105

**מירושלים למכה ובחזרה
ההתלכדות המוסלמית סביב ירושלים**

יצחק רייטר

עריכה לשונית: שלמה ארד

עימוד ועיצוב: אסתי ביהם

פרסום זה רואה אור בתמיכת קרן גאס ובסיוע קרן צירלס ה' רבסון
הדברים הנאמרים הם על דעת המחבר בלבד

© 2005 מכון ירושלים לחקר ישראל

בית חי אלישר

רח' רד"ק 20, ירושלים 92186

<http://www.jiis.org.il>

E-mail: machon@jiis.org.il

שלמי-תודה

כבר נאמר שעל-מנת לכתוב ספר אחד יש לקרוא אלף ספרים. אך מי יזכור את שנכתב בכל הספרים שקרא? אשרי האיש שיזכור רק את שמות הספרים שקרא ומהם הושפע. אני לא זכיתי בזיכרון כזה ועל-כן אני חב את דברי התודה הראשונים לכל אותם מחברים עלומי-שם שאינם מצוטטים בספר זה – ספרים, יצירות וטקסטים, כתובים ומדוברים, אשר נחשפתי להם והושפעתי מהם במודע ובלא-מודע, ואין ביכולתי לזכור את המקור ולתת לו את הכבוד הראוי על מקוריותו. אני מניח שהיוצרים הלא-מצוטטים יסלחו לי, שהרי גם עבודתם שלהם עברה תהליך דומה של ליקוט מתמיד ובלתי-מודע ממקורות קודמים.

הקוראים הראשונים של כתב-היד, שהאירו את עיניי וחסכו ממני טעויות כאלו ואחרות, ראויים לתודה מיוחדת: פרופ' יעקב בר-סימן-טוב, ראש מכון ירושלים וראש התכנית לחקר סכסוכים, ניהולם ויישובם באוניברסיטה העברית, ד"ר נמרוד לוז ממכללת הגליל המערבי וד"ר אלדד פרדו ממכון טרומן. החולשות והטעויות שנותרו אולי בחיבורי זה, הן כמובן, באחריותי האישית בלבד.

מכון ירושלים לחקר ישראל, שבמסגרתו ערכתי את המחקר, היה לי מאז ומתמיד בית חם ואוהב. עובדים בו אנשים נפלאים ושוררת בו תמיד רוח חברית וקולגיאלית. תרומה נכבדה תרמה לכך אורה אחימאיר, מנהלת המכון מזה שנים רבות. תודתי נתונה לה ולחמוטל אפל, שליוותה את הפקת הספר בידיים נאמנות. תודה גם לקרן גאס, ממנה קיבלתי מענק לביצוע המחקר ולכתיבת הספר.

המחבר

תוכן העניינים

7	1. מבוא .....
13	2. העלאת הקדושה של אל-אקצא ואל-קדס .....
14	2.1 דינאמיקה של קדושה .....
18	2.2 מאל-חרם אל-שריף לאל-אקצא .....
21	2.3 קדמוניות אל-אקצא .....
23	2.4 ירושלים – כיוון תפילה ראשון שקדם להגירה .....
24	2.5 המסע והעלייה השמימה – ממסורת לפולחן .....
27	2.6 מצוות הביקור והתפילה באל-אקצא .....
27	2.7 ירושלים – ערש הנביאים .....
28	2.8 ירושלים – מבצר ההגנה על האסלאם .....
29	2.9 מסורות אסכטולוגיות ואפוקליפטיות .....
31	3. הכחשת זיקה יהודית אותנטית לירושלים ולמקומות הקדושים .....
33	3.1 נוכחות יהודית דלה וקצרה בירושלים .....
35	3.2 בית המקדש "השקרי" .....
42	3.3 אסלום הכותל המערבי והכחשת זיקה יהודית אותנטית אליו .....
49	4. יצירת אתוס היסטורי אסלאמי חדש של ירושלים .....
51	4.1 אסלום ושערוב ההיסטוריה הפרה-אסלאמית של העיר .....
59	4.2 כיבוש עומר .....
60	4.3 צביון אסלאמי מתמשך .....
60	4.4 שחרור ירושלים על-ידי צלאח אל-דין .....
61	4.5 קשר בין אל-קדס לפלסטין .....
61	4.5.1 אדמת פלסטין כולה היא וקף אסלאמי .....
63	4.5.2 הטריטוריה הפלסטינית כולה מבורכת על-ידי אללה על-פי הקראן .....
64	4.5.3 המאבק על ירושלים הוא למעשה המאבק על פלסטין .....

81	5. אסלום המאבק על ירושלים כחלק מהסכסוך הישראלי-ערבי
84	5.1 השחקן היהודי – תסמונת "תדמית-המראה"
91	5.2 "אל-אקצא בסכנה" – אסטרטגיה של העצמה פוליטית
96	5.3 ירושלים שייכת לעולם המוסלמי כולו
98	5.4 ג'יהאד
101	5.5 מיתוס צלאח אל-דין
104	5.6 הניסיון לבנות ברית נוצרית-מוסלמית בסוגיית ירושלים
107	5.7 השחקנים וסוכני ההפצה
110	5.8 הישגי המסע למען אל-אקצא ואל-קדס
110	5.8.1 שינוי התודעה בעולם המוסלמי
	5.8.2 השפעה ופעילות של מדינות ערביות, גופים בין-ערביים
114	וכל-אסלאמיים
122	6. סיכום ומסקנות: הערכת משקלו של החסם הדתי בקונפליקט
129	הערות
149	רשימת מקורות
162	מפתח
v	תקציר באנגלית

1. מבוא

האבן השחורה תתרומם ממקומה לאוויר, תעקור את הכעבה מיסודותיה ותישא עמה את כל אלה שעלו אליה לרגל למכה. בהגיעה לירושלים, ייפתח בפניה הסלע כשם שאישה נפתחת לקבל גבר. אזי תתמוגגה שתי האבנים בתשוקה אדירה, שתתיך אותן לגוף אחד, כפי שהיו בעבר, בטרם נפרדו.

(Kanan Makiya, *The Rock*, 213)

הקשר הארוטי בין שני הסלעים הקדושים, הנשען על מסורת אפוקליפטית, הוא הדרך הספרותית בה בחר המחבר, כנעאן מפייה,¹ כדי לתאר את היחס שבין שתי ערים קדושות, בפרק "מכה וירושלים" בספרו ההיסטורי הַדְיוּנִי *The Rock*.² את סיפור המפגש הארוטי בין הסלעים, השחור והלבן, שם המחבר בפי יצחק – בנו הדמיוני של כעב אל-אחבאר – יהודי שהתאסלם בתקופת הנביא מוחמד ושימש מקור למסורות רבות הקשורות ביהדות – המספר זאת לחיליפה עבד אל-מלכ, אשר בנה את כיפת הסלע בסוף המאה השביעית. הסיפור שמביא מפייה הוא אחד ההסברים שלו לשאלה בה מתחבטים חוקרי האסלאם הקדום: מדוע בנה עבד אל-מלכ את כיפת הסלע?

מפייה מציג את הקשר שבין מכה לירושלים כחיבור בל-יינתק, בשני מישורים שונים בהם דנה עבודה זו: האחד כזיקה ההולכת ומתחזקת בתוך האסלאם, והשני כמייצג את היחסים שבין האסלאם לבין היהדות. ההפרדה החוזרת בין מכה לירושלים (העתיקה) ביוני 1967, היתה אירוע טראומתי לעולם המוסלמי. הכמיהה להחזרת אל-אקצא ומזרח-ירושלים לקשר דתי-פוליטי בל-יינתק עם מכה – דהיינו, החזרתם לריבונות מוסלמית – עומדת בבסיס מסע תודעתי המתנהל כיום במקומות שונים בעולם המוסלמי. המסע החל בירושלים ביוזמתם של פלסטינים וירדנים. במשך הזמן הצטרפו אליו גורמים אסלאמיים רבים אחרים. הדיו נשמעים במכה – היינו במרכז הוותיק של העולם המוסלמי – ומשם הם חוזרים לירושלים ומקרינים על מציאות הסכסוך הישראלי-פלסטיני, שירושלים מסמלת את ליבתו. החיבור שלפנינו מנתח את פניו השונים של המסע, בניסיון להעריך את עוצמתו של החסם הדתי לפתרון הסכסוך הישראלי-פלסטיני מנקודת ראות אסלאמית ולבחון את הסיכוי להסכם ישראלי-פלסטיני על עתיד ירושלים.

* * *

באחד מרגעי השיא של המשא ומתן המדיני בפסגת קמפ-דיוויד השנייה (יולי 2000), הפתיע יאסר ערפאת את נשיא ארה"ב, ביל קלינטון ואת המשלחת הישראלית, באומרו כי ליהודים אין זיקה אמיתית להר הבית וכי אל-אקצא וירושלים שייכים לעולם המוסלמי כולו. משום כך, טען ערפאת, אין הוא מוסמך להגיע להסכמה (ולוותר) עליהם. יאסר ערפאת עצמו (לפי דבריו) וגם ביל קלינטון, ניהלו שיחות טרנס-אטלנטיות (כל אחד בנפרד) עם ראשי מדינות מוסלמיות, כדי לקבל הכשר אסלאמי להצעותיו של נשיא ארצות הברית. הפסגה נכשלה, בין השאר – ואולי בעיקר – בגין סוגיית הר הבית ואל-אקצא.³

האם סוגיית ירושלים והמקומות הקדושים היא סלע-מחלוקת בלתי-פתיר? עד כמה יכולים סמלים דתיים ודת בכלל, לחסום את פתרון הסכסוך הישראלי-פלסטיני? עבודה זו מנסה לענות על שאלות אלו תוך עיון בתפיסות אסלאמיות וערביות בנות-זמננו. החיבור דן באתוס האסלאמי העכשווי של ירושלים ובזיקה שבין האתוס הדתי לבין היעד הפוליטי של הפלסטינים ושל גורמים ערביים ואסלאמיים אחרים. הדיון מתמקד בתהליך הדינאמי שהתרחש במעמדה הדתי והפוליטי של ירושלים בדור האחרון, מאז 1967. העבודה עוסקת במחוללי התמורה ובמטרותיהם, בטכניקות הבניית השינוי במעמדה של ירושלים ומקומותיה הקדושים, בשיטות ההפצה והגיוס של העולם המוסלמי וביחסי הגומלין בין שדה הפעולה הפוליטי לבין סוכני ומחוללי השיח הדתי, והשלכותיהם האפשריות על עתיד המשא ומתן בסוגיית ירושלים.

חיבור זה נולד תוך כדי עבודה על מחקר מקיף יותר, הנמצא בשלבי הראשונים ועוסק בנראטיבים אסלאמיים בני-זמננו של ירושלים (שנכתבו בשנת 1967 ואילך) כפי שהם משתקפים בפסקי-הלכה של מופתים מרכזיים בעולם המוסלמי, באתרי אינטרנט של תנועות אסלאמיות ופוסקי-הלכה מוסלמים, בספרי עיון ומחקר בערבית העוסקים בירושלים ובכלי התקשורת בשפה הערבית. לעומת זאת, המחקר הנוכחי התבסס על מדגם של 62 ספרי עיון ומחקר בשפה הערבית, שהתפרסמו בבתי הוצאה במקומות שונים בעולם הערבי (17 בירדן, 16 במצרים, 10 בשטחים הפלסטיניים ובישראל, 5 בלבנון, 3 בבריטניה (לונדון), 2 בסוריה, 2 בערב הסעודית, 1 במרוקו, 1 במלזיה 4 באינטרנט ואחד בלא שצוין מקום), ועוד מספר ספרים שפורסמו לפני 1967 או שנושאים המרכזי אינו ירושלים. הספרים שאת תוכנם בדקתי, נבחרו על-פי שני שיקולים: האחד הוא נגישות, דהיינו, זמינותם בחנויות ספרים או בספריות אליהן היתה לי גישה, והשני – תוכן הספר, דהיינו, עיסוקו של הספר בהיבטים השונים של הדרך בה תופסים מוסלמים את סוגיית ירושלים. כמו כן התבססתי על מאמרים רבים באתרי אינטרנט אסלאמיים, במאמרים ובידיעות בעיתונות בשפה הערבית. מעיון במספר פרסומים רב יותר מאלה שנכללו במבחר

המוצג בחיבור זה, עולה כי עמדות המוסלמים ברוב הסוגיות הנדונות כאן (שדרוג הקדושה ויצירת אתוס אסלאמי חדש של ירושלים, הכחשת הזיקה היהודית למקומות הקדושים, אסלום המאבק) אינם בבחינת מדגם מקרי של דעות, אלא הן מייצגות את השיח המרכזי בעולם המוסלמי בן-זמננו. יחד עם זאת, יש להדגיש כי העמדות הלוחמניות הקשורות בג'יהאד ובמסרים אנטישמיים, אינן בהכרח נחלת הכלל, אלא מייצגות בעיקר גורמים פונדמנטליסטיים ולאומניים רדיקאליים. החשיפה של מוסלמים מכל העולם למסרים הקיצוניים, היא רחבה ביותר, אם כי קשה לדעת מה יהיה רישומה של חשיפה זו לטווח הארוך.

גם בצד היהודי מתנהל תהליך דומה של שימוש בסמלים דתיים למטרות הקשורות בסכסוך הישראלי-פלסטיני, ולא רק אצל גורמים דתיים לאומניים. הזהות היהודית-ציונית של המדינה נושאת בחובה פן דתי מובהק שהשם "ציון" מביע אותה גם בהקשר של ירושלים, והשיבה לציון נשענת על צידוקים מהתורה. תנועת ההתנחלות בשטחים, שמבקשת לחזור מאז מלחמת ששת הימים ל"נחלת אבות" ולמקומות הקדושים הנזכרים בתנ"ך, זכתה לגיטימציה ממלכתית וממשלתית. החיאה או "גילוי" מקומות קדושים חדשים, שהיו ידועים בחלקם כקברי-שיחי (חלקם ביוזמה או בהכרה של משרד הדתות) והפיכתם לקברי צדיקים יהודים – ההשתלטות היהודית על מערת המכפלה, הפעולות של תנועות המקדש למיניהן⁴ (חלקן נתמכות על-ידי ארגונים נוצריים אוונגליסטיים), טקסי השבעה לחיילים בכותל המערבי וטקסים ממלכתיים אחרים באתר זה, ולבסוף העובדה שרוב הציבור היהודי רואה בכותל המערבי ובהר הבית סמלי זהות לאומיים – כל אלה תומכים בריבונות ישראל על האתר. גם ביקורו של אריאל שרון ב-28 בספטמבר 2000 והשלכותיו הידועות, והניסיון של תנועת "רבבה" להביא עשרת אלפים יהודים להר הבית ביוני 2005, כחלק מפעולות המחאה נגד ההתנתקות מרצועת עזה, תומכים בתפיסה זו. יתר על-כן, פעולות ישראליות יזומות הקשורות להר הבית (או מחדלים באבטחת האתר), שהבולטת בהן היתה ההצתה של מסגד אל-אקצא באוגוסט 1969 על-ידי תייר אוסטרלי, תרמו להנעת פעולות מוסלמיות. אולם המציאות הפוליטית בירושלים מזמנת אין-ספור מצבים בהם מאתגרות פעולות ישראליות את המוסלמים (ולהפך). עבודה זו עוסקת בצד המוסלמי, אך כלולה בה התייחסות מסוימת (מוגבלת מבחינת אילוצי המחקר) לפעולות של גורמים ישראלים רשמיים ויהודיים דתיים או פוליטיים – פעולות אשר מטבע הדברים אין הצד המוסלמי נשאר אדיש להן, אלא הוא מגיב עליהן בעוצמה רבה. מבחינה זו, חלק מהתהליכים המתוארים במחקר זה משקפים תמונת-מראה בין הצד הישראלי-יהודי לבין הצד הערבי-מוסלמי. יחד עם זאת, השימוש של הצד היהודי-ישראלי בסמלים הדתיים בסוגיית ירושלים, מופחת בעוצמתו בהשוואה לצד הערבי-מוסלמי,

קטן מבחינת היקף הגורמים היוזמים ומצומצם יותר מבחינת הציבור החשוף למסרים הללו. על הסיבות לכך אעמוד בפרק הסיכום והמסקנות.

אתגר מתודולוגי עיקרי במחקר זה, הוא הקושי לאמוד את תפוצתם של הפרסומים ששימשו אותי בעבודה. במלים אחרות, היעדר היכולת לאמוד את מספרם של המוסלמים שנחשפו למסרים העולים מחומר המקורות. האם מדובר במיעוט אזוטרי? האם מדובר בפלסטינים בלבד? האם במוסלמים במזרח התיכון הערבי לבדו או בעולם המוסלמי בכללותו? הערכתי היא שציבור גדול יחסית של מוסלמים נחשף בכל העולם לטקסטים ולמסרים המוצגים בעבודה זו. הערכה זו נשענת על העובדות הבאות: מגוון רחב ביותר של אמצעי-תקשורת שבהם נעשה שימוש במסע למען אל-אקצא ואל-קדס: דרשות במסגדים בכל העולם המוסלמי ובכלל זה בתפוצות של מיעוטים אסלאמיים בארצות המערב (ובכלל זה קלטות אודיו, וידיאו ודי-וי-די); מאות ספרים שהתפרסמו בשפה הערבית במקומות שונים בעולם הערבי על ההיסטוריה הדתית והפוליטית של ירושלים (וספרים בשפות נוספות כמו פרסית, אורדו ואנגלית, בארצות בהן הקהילות המוסלמיות דוברות שפות אלו); שכחותה הרבה של סוגיית ירושלים בפסקי-הלכה, פתוות של מופתים פופולאריים ובאתרי אינטרנט המספקים פתוא על-אתר (online); תדירות רבה ושכיחות רבה של ידיעות על ירושלים במספר גדול של אתרי אינטרנט אסלאמיים; סיקור רחב של המסע למען אל-אקצא בעיתונות הערבית והאסלאמית; פעילות של גורמים מדינתיים ואופוזיציוניים כמו "יום אל-קדס", "שבוע אל-קדס", "יום אל-אסראא", "יום השנה להצתת מסגד אל-אקצא", הבאים לידי ביטוי בנאומים, בתהלוכות ובכנסים דתיים, אקדמיים ופוליטיים בקהילות מוסלמיות שונות ואפילו משחקי-ילדים (ראה תמונה 1) העוסקים בנושא ונמכרים בחנויות ספרים בקהילות מוסלמיות שונות. מביקורי בירד הספרים השנתי בקהיר, בחנויות ספרים בירדן ובחנויות ספרים בקהילות מוסלמיות במזרח-אסיה ובמערב (הונג-קונג, תאילנד, בריטניה, ארה"ב ואוסטרליה), למדתי שהפרסומים הנ"ל מופצים ונמכרים במקומות רבים בעולם המוסלמי. לא ערכתי מחקר כמותי, אולם מעקב של שנים אחר המתפרסם בנושא זה בעולם המוסלמי הוא הבסיס להערכתי זו. בעולם המונה למעלה ממיליארד ושלוש מאות מיליוני מוסלמים, ניתן להעריך לדעתי כי מאות מיליוני בני-אדם נחשפו למסרים שעוצבו ב"מסע למען אל-אקצא ואל-קדס". התפוצה איננה אחידה בכל המקומות. במדינות מסוימות – במעגל הקרוב יותר לישראל, כמו ברשות הפלסטינית ובמגזר הערבי הישראלי, בירדן, במצרים, בסעודיה ובמדינות המפרץ – התפוצה והשכיחות של פרסומים על ירושלים רבות יותר מאשר במדינות אסלאמיות אחרות. יחד עם זאת, התנועות האסלאמיסטיות (אסלאם פונדמנטליסטי, קנאי ורדיקאלי), שהן מסוכני ההפצה הראשיים של מסרים אלה –

קשורות זו בזו ופועלות כל אחת בארצה להפיץ את תודעת ירושלים ומסגד אל-אקצא והסכנה הנשקפת לו לדעתן.

לפני פרסום המחקר שלפנינו, הרציתי על ממצאיו העיקריים בפני איש אקדמיה פלסטיני ידוע, אשר חתום על יוזמת איילון-נוסייבה. תגובתו היתה כי השיח שאני מציג, בין אם הוא מובא מפי ערפאת או מפי אנשי אקדמיה ערבים, אינו מקובל על הציבור הרחב. לדבריו, איש אינו קונה את סיפורי ההכחשה של קדושת ירושלים ליהודים, כפי שבאו מפיו של ערפאת ואחרים. לדבריו, רוב מחברי הטקסטים הם אנשי אקדמיה אופורטוניסטים המבקשים לרצות את שליטיהם. הציבור הרחב – ובעיקר הציבור המשכיל – אינו מאמין להם. דבריו אלה מצביעים על קשיים מתודולוגיים בהערכת השיח שבו אנו עוסקים. אכן, הניסיון להעריך את השפעתם של המסרים על תודעתו של הציבור שנחשף להם הוא אתגר מתודולוגי נוסף. בניגוד לידידי הפלסטיני, אני מעריך כי השפעתם אינה מבוטלת וזאת משלושה טעמים: האחד הוא העובדה המוצגת בחיבור זה, שפוליטיקאים ועיתונאים ממדינות ערביות שונות משתמשים בחלק ניכר מהמסרים הללו והופכים אותם לחלק מפעולתם הפוליטית או מכתבתם, וכך הם עצמם מעצימים את תפוצתם. הגורם השני הוא הגורם התרבותי: לחברה המוסלמית תודעה דתית חזקה, המאפשרת לסמלים ולמסרים דתיים קליטה מהירה. הגורם השלישי הוא שילוב של השפעת הקונפליקט הפוליטי, התרבותי והאידיאולוגי, שבין העולם המוסלמי למערב ותחושת החולשה של העולם המוסלמי מול עוצמתם של המערב וישראל. גורמים אלה פותחים מרחב גדול להפצתם של סיפורים, אמונות ומיתוסים המחזקים את הסולידאריות הפנימית בחברות מוסלמיות נוכח אתגרים בעלי רגישות גבוהה והם מעניקים למוסלמים משענת מהתחום המטפיזי ותקווה לניצחון בעתיד.

המחקר הנוכחי מראה שאחרי 1967 התפתח אתוס אסלאמי חדש של ירושלים, המורכב ממספר נדבכים ואשר נקשרו בו מספר מיתוסים. אתוס הוא מערכת של אמונות, סטנדרטים, ערכים ועקרונות מנחים, המאפיינת קבוצה, אומה או תנועה רעיונית. הוא שואב את כוחו, בין השאר, ממיתוסים. מיתוס הוא סוג של אלגוריה פוליטית העוברת מדור לדור בכתב ובעל-פה. למיתוס יש מבנה נראטיבי דרמטי. הוא מתייחס על-פי רוב להתרחשויות בעבר, דוגמת קרב חשוב או סיפור מוצאו של קיבוץ אונושי מסוים. הוא יכול להיות מופנה לעתיד ולעסוק במאורע העתיד לקרות (כגון: סכנת כיליונו של קיבוץ אונושי, תקוות למהפכה או לביאת המשיח). המיתוס מושתת לא אחת על מאורע היסטורי אמיתי, אבל הגרעין העובדתי המקורי שבו זוכה לעיבוד, להרחבה ולפרשנות. הסיפור והפרשנות זוכים לממדים גדולים מאלה שהיו למאורע במציאות. מטרת המיתוס הן בעיקר שתיים: לפרש את המציאות (בעיקר למקם את ההווה על רצף היסטורי) ולגרום לבני-אדם שינהגו על-

פי דפוס התנהגות מסוים. יש בו פנייה לרובד הריגושי של ההוויה האנושית. עמנואל סיון
עמד על כתיבתם של היסטוריונים ערבים, אשר במקום לברר את גרעין האמת ולבקר את
המיתוס, דווקא תרמו בכתיבתם לפיתוחם של מיתוסים.⁵

כפי שנראה להלן במקרה של ירושלים שאחרי 1967, מיתוסים מוטמעים ומופנמים
על-ידי חברה בעוצמה כה רבה, עד שהם הופכים חלק מהריאליה – מציאות חדשה.

תמונה 1

לוח משחק מונופול לילדים שנקנה בשכונה מוסלמית של סידני, אוסטרליה כותרת המשחק: "הדרך לירושלים" והשחקנים מצויידים באמצעי לחימה שונים צריכים לכבוש את ירושלים תוך שהם כובשים קודם לכן את אילת, חברון ותל-אביב

תמונה 2

איור באתר האינטרנט של התנועה האסלאמית בישראל שבו שורטטו גבולות מתחם הר הבית ונכתב: "זהו מסגד אל-אקצא בשלמותו"

<http://www.alaqsa-online.net/default.asp?page=vr>